

Рудницька О. П.,
*кандидат юридичних наук, завідувач
кафедри права та публічного управління
Житомирського державного університету
імені Івана Франка*
Дем'янюк В. М.,
*здобувачка вищої освіти СВО бакалавра
спеціальності 081 Право історичного
факультету Житомирського державного
університету імені Івана Франка*

ДІАЛОГ ТА МЕДІАЦІЯ ЯК НЕЮРИСДИКЦІЙНА ФОРМА ЗАХИСТУ

Зазвичай захист порушених прав і законних інтересів, вирішення правових конфліктів пов'язують із правосуддям. Незалежне, дієве та прозоре функціонування системи правосуддя є основою реалізації принципу верховенства права закріпленого у статті 8 Конституції України й важливим елементом захисту та забезпечення основних прав і свобод людини. Поряд з тим юрисдикційна форма захисту не завжди відповідає очікуванням сторін, не завжди необхідна та доцільна у тих спорах, що виникають у сфері цивільно-правових відносин. Через перевантаженість судової системи, тривалість та складність судового процесу загалом як в Україні, так і закордоном, дедалі частіше застосовується поняття неюрисдикційних форм захисту прав.

Медіація – є одним із найбільш поширених у світі способів альтернативного вирішення правових спорів, що передбачає участь незалежної особи – медіатора. Цивільні правовідносини є найбільш сприятливими для застосування процедури посередництва в силу своєї диспозитивності.

Медіація в цивільному процесі України являє собою процедуру позасудового вирішення цивільно-правових конфліктів, що спрямована на самостійне досягнення сторонами рішень щодо позасудового врегулювання конфлікту за дотримання вимог цивільного законодавства. Вона будується на засадах добровільної участі, самовизначення та рівності сторін, конфіденційності інформації, незалежності та неупередженості медіатора. Тобто сам процес полягає

у тому, що медіатор виступає посередником між сторонами та докладає всіх зусиль аби позиції, побажання, інтереси та потреби сторін були почуті, правильно трактовані та в результаті вироблене взаємоприйняте рішення – вихід із конфліктної ситуації, який влаштовує сторін [1, с. 39].

Дослідження міжнародної правничої практики дозволяє дійти висновку про прогресивність та ефективність інституту медіації відносно інших наявних неюрисдикційних форм і про необхідність його законодавчого закріплення в Україні. Сенс медіації полягає у відході від конфлікту, виведення суспільства на якісно новий рівень співпраці та демократизму, зокрема, формування засад правової держави та ефективності громадянського суспільства [2, с. 6].

Європейська конвенція про захист прав людини та, зокрема, ст. 6 Конвенції, що захищає право на справедливий судовий розгляд. Для підтримки й узгодження завдань Держав-Учасниць у цьому відношенні та на додаток до зазначеної Конвенції з 1970-х років Комітет міністрів Ради Європи прийняв кілька рекомендацій, що визначають загальні принципи функціонування системи правосуддя та пропонують урядам розробити відповідне законодавство, а також приймають інші заходи, спрямовані на підтримку, розвиток і зміцнення таких принципів. Реалізація неюрисдикційних форм врегулювання спорів є однією з цілей прийнятих рекомендацій [3, с. 50].

Рекомендація Res (2002) 10 Комітету міністрів державам-членам про медіацію в цивільному процесі від 18 вересня 2002 року стала одним з перших документів подібного роду, що визнають важливість медіації для європейських спільнот. До того ж вони досі актуальні й тому, що стимулюють Держав-Учасниць впроваджувати та утверджувати медіацію в конкретно цивільному праві. В ній наголошується, що медіація може бути насамперед корисною в тому разі, коли судовий розгляд менше підходить сторонам. Зокрема, з огляду на витрати на них, офіційний характер судочинства або ж коли існує потреба підтримувати діалог чи контакти між сторонами. Держави повинні розглянути можливість організації та гарантування частково або повністю безоплатної медіації або надання правової

підтримки для медіації, зокрема, коли інтереси однієї зі сторін потребують особливого захисту [4].

В Україні медіація донедавна не мала законодавчого закріплення та не набула повсюдного поширення, хоча існує вона на наших теренах вже понад 20 років. Від 2010 року в Верховній Раді України було зареєстровано понад 10 законопроектів щодо медіації, хоча жоден із них не був прийнятий.

Закон України «Про медіацію» (далі – Закон) надає визначення основним термінам, таким як медіація та медіатор, врегульовує статус медіатора та процедуру проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), вимоги до підготовки медіатора та інші питання, пов'язані з цією процедурою, також передбачає внесення змін до чинного законодавства України. Хоча, на нашу думку, має деякі колізії з чинним законодавством у ст. 2 Закону визначено сферу застосування медіації. Спори, у яких медіація не застосовується, лише загально окреслені: «у спорах (конфліктах), якщо такі спори (конфлікти) впливають чи можуть вплинути на права і законні інтереси третіх осіб, які не беруть участі у медіації, та в інших випадках, передбачених законом». Проте нині у законодавстві такі винятки не знайшли визначення. Тому необхідно передбачити найбільш важливі сфери, де медіація не може бути застосована, це, своєю чергою, дасть змогу уникнути вільного тлумачення зазначеної норми. Статусу медіатора присвячений другий розділ Закону. Визначено вимоги до медіатора, його права та обов'язки та передбачено створення реєстру медіаторів. У ст. 15 Закону, що передбачає порядок процедури медіації, по суті визначає лише її початок і завершення. До того ж він чітко не формулює те, як повинні взаємодіяти учасники медіації та відповідні юрисдикційні органи, які вже залучені в процесі вирішення спору [7].

Отже, інститут медіації в Україні формується через об'єктивну потребу в допоміжній для правосуддя системі, яка дасть змогу розвантажити судову систему, забезпечити її ефективне функціонування, вирішувати наявні спори у швидкий, помірновитратний, конфіденційний та ефективний спосіб. Законодавче регулювання процедури медіації розширює альтернативні форми вирішення

спорів та дає змогу сторонам врегулювати конфлікт у позасудовому порядку, що сприятиме вдосконаленню в Україні механізмів захисту прав людини та громадянина. Також необхідно зазначити, що інститут примирення сьогодні в Україні не настільки популярний як в інших провідних країнах світу. Хоча й медіація має безліч переваг, до яких належать: доступність у порівнянні з судом, рішення, що приймається учасниками та задовольняє обидві сторони, економія ресурсів, дотримання принципу свободи особистості, з огляду на добровільність рішення.

Список використаних джерел:

1. Озерський І. В. Актуальні проблеми медіації в юрисдикційному процесі України : навч. посіб. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. 248 с. Режим доступу: <https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/353/>
2. Денисова Р. О. Інститут медіації в Україні (національно-історичний аспект). Теорія і практика правознавства. 2018. Вип. 1 (13). С. 5–6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2018_1_11
3. Подковенко Т.О. Медіація: міжнародно-правові стандарти. Актуальні проблеми правознавства. 2017. № 4 (12). С. 47-54.
4. Рекомендація Rec (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в цивільних справах № Rec (2002) 10 від 18 вересня 2002 р. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2002_10_2002_09_18_1.pdf
5. Закон України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 р. № 1875-IX. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>